

СОЯ – КУЛЬТУРА ВЕЛИКИХ МОЖЛИВОСТЕЙ

Соя відноситься до головних сільськогосподарських культур світового землеробства і за площами займає четверте місце після пшениці, кукурудзи і рису. У структурі світових площ зернобобових вона займає 78 %, площа під нею складає більше 70 млн. га.

Таке поширення сої на всіх континентах у багатьох країнах світу обумовлено:

- високоякісним складом її насіння, яке містить залежно від сорту і умов вирощування 35-50 % білка (амінокислоти якого засвоюються на 90 %), 17-27 % жиру, вуглеводи, вітаміни та інші поживні речовини;

- соя є культурою універсального використання. Нині відомо понад 100 видів продукції кондитерської, харчової, молочної, комбікормової, текстильної, лакофарбової та інших галузей промисловості, де застосовується соя;

- важливим агротехнічним значенням. Як азотфіксуюча культура, вона збагачує ґрунт азотом, якого залишає близько 90 кг/га. Маючи активну засвоюючу здатність кореневої системи, використовує малодоступні та важкорозчинні для злаків мінеральні речовини із орного шару ґрунту, а також більш глибоких її горизонтів.

В останні 5 років світові площі сої збільшились у 6 разів, а зернових у 2 рази.

Враховуючи зростаючий попит на неї на внутрішньому та зовнішньому ринках, вважають, що і у 3-му тисячолітті соя буде найперспективнішою культурою.

В Україні максимального розміру посівні площі досягли у 2004 році – 272 тис. га.

Слід зазначити, що в останні роки суттєво зросла врожайність цієї культури. В цьому є велика заслуга вітчизняних селекціонерів.

У відповідності з розробленою Українською академією аграрних наук програмою посіви сої в Україні повинні скласти 500 тис. га, а валовий збір близько 1 млн. т і таким чином повністю забезпечити власні потреби в сої і навіть експортувати її.

В Полтавській області затверджена програма розвитку виробництва сої на 2002-2005 роки. Полтавщина є лідером в Україні по площах, зайнятих під нею – 55 тис. га, що складає 20% всіх посівів в країні. У 2005 році заплановано збільшити площі в області під цією культурою до 60 тис. га. Можливо саме цим і обумовлено вибір місця

проведення всеукраїнської наради „Перспективи розвитку вирощування сої в Україні”, яка днями відбудеться на Полтавщині.

Аналіз сортового складу показує, що він далеко не повністю відповідає переліку рекомендованих для області сортів. Має місце вирощування сортів, які не занесені до Реєстру сортів рослин України. І на цьому ми втрачаємо.

Сорт є надзвичайно важливим фактором у виробництві сої і найбільш доступним і дешевим засобом підвищення врожайності. Треба досить зважено підходити до вибору сорту, тому що більшість сучасних сортів відрізняється вузькою екологічною пристосованістю і придатні для вирощування у ґрунтово-кліматичних умовах певної географічної широти. Перенесення сорту північніше чи південніше (в межах 100 км) призводить до зміни вегетаційного періоду, продуктивності, хімічного складу насіння.

Саме відсутністю вітчизняних сортів та незнання властивостей іноземних можна пояснити невдачі масового впровадження сої в Україні у 20-х – 30-х роках. Подальші спроби широкого впровадження сої без створення вітчизняних сортів не дали позитивних результатів і в 60-х – 70-х роках. Тому було розгорнуто селекційну роботу по створенню вітчизняних сортів.

На сьогоднішній день у Реєстр сортів рослин України занесено більше 60 сортів вітчизняної селекції з потенціальною урожайністю 25-30 ц/га у виробничих умовах. Багаторічний досвід Державного сортовипробування показав, що вітчизняні сорти краще пристосовані до природно-кліматичних умов України і не поступаються зарубіжним продуктивністю та якістю врожаю.

Такий сортимент дає можливість вибору найбільш пристосованих до конкретних умов вирощування сортів, які забезпечують високу й сталу врожайність зерна.

Спеціаліста Головного управління сільського господарства і продовольства облдержадміністрації Полтавської області, Асоціації „Насіння Полтавщини” та Полтавської державної аграрної академії розроблена програма по впровадженню у виробництво нових сортів сої вітчизняної селекції. Для вирощування в Полтавській області рекомендовані такі сорти як Золотиста, Іванка, Фаєтон, Київська 98, Устя, Романтика, Білосніжка, Аметист. Особливої уваги заслуговує сорт Аметист. Оригінатор сорту – Красноградська дослідна станція Інституту зернового господарства УААН. Сорт занесений до Реєстру сортів рослин України з 1998 року. Сорт ранньостиглий.

Вегетаційний період 100-105 діб, урожайність 21-27 ц/га. Маса 100 насінин 170-190 г. Вміст білка в насінні 39 %, олії 21 %. Висота кріплення нижнього боба – 14 см. Сорт Аметист має високу стійкість проти вилягання і розтріскування бобів при тривалому перестої. Також відзначається посухостійкістю. Не потребує десикації.

На виробничих і дослідних посівах Полтавської державної сільськогосподарської дослідної станції та Устимівської дослідної станції рослинництва УААН у 2003 році сорт Аметист мав урожайність 27 ц/га і перевищив за цим показником найбільш поширений в Полтавській області сорт Романтика на 5 ц/га при дещо коротшому вегетаційному періоді.

На кафедрі селекції, насінництва та генетики Полтавської державної аграрної академії можна отримати кваліфікаційну інформацію по технології вирощування сої, а також по придбанню насіння сої сорту Аметист I репродукції, еліти і супереліти.

Що стосується переробки сої, то маючи такі площі цієї культури в області, нераціонально вивозити її за межі Полтавщини і ввозити соєпродукти з інших регіонів. Назріло питання організації переробки сої в області. Тут доречно буде сказати, що у США, які є світовим лідером у виробництві і переробці сої, прибутки від соєвої індустрії більші, ніж від авіаційної промисловості. Недостатнє уявлення про якість насіння різних сортів не дає можливості обґрунтовано відбирати їх для переробки в тій чи іншій галузі промисловості, що суттєво відображається на якості готової продукції, а також економічній ефективності виробництва.

За нашим проханням, одеські спеціалісти з якості зерна, провели попередню оцінку найбільш поширених в Полтавській області сортів сої. Отримані результати показали, що сорти суттєво різняться за вмістом білка, олії, інгібіторів трипсину, ліноксигенази, крохмалю. Ці питання потребують більш глибокого вивчення і підвищення вимог в селекції цієї культури на якість. Цим питанням ми плануємо присвятити свої наукові дослідження. Адже соя – безцінний дар природи і гріх його не використати для здоров'я і життя. З нею пов'язують подальший розвиток цивілізації.

Білявська Л.Г. – кандидат с.-г. наук. ПДАА, кафедра селекції.